

■ *Tereskén kívül merre végzett még ilyen jellegű munkát?*

Ilyen egyszer adódik az ember életében. Az elmúlt harminc évet tekintve a számtalan templomfestésben és -helyreállításban valami részem mindegyikben volt. A közelmúltban Hévízgyörkön állítottunk helyre egy kis romtemplomot, s ez a munka újabb barátokkal ajándékozott meg.

1978-ban kerültem újra Hatvanba. Bizonyos megfontolásokból adminisztrátorként jöttem át. Az ÁEH-nál végig fekete bárány maradtam, a főkegyúri joggal élni kívántak, ameddig csak tehették. 1979 decemberében kaptam meg a préposti kinevezést. Végül is a művészettörténeti és műemléki tevékenységem nyilvánvalóvá tette előttük, hogy nem vagyok ártalmas ember. Nem aktív politikusként éltem, a magyar egyházi értékek megmentéséért küzdöttem. Ezekben az években már fontosnak tartották az egyházi műemlékeket. Így nevezhetett ki a püspök úr prépost-plébánosnak. Hatvanban ugyanis szabad királyi adományozású prépostságot alapítottak 1723-ban, miszerint a prépostot a király, a plébánost a püspök nevezi ki. 1729 óta a kettő személye egy. Tehát a mindenkori plébános a hatvani prépost. Itt mindig négy pap működött, most egyedül vagyok egy kíségetővel (a hitoktatásba civileket kellett bevonnom). A lelkipásztori munka teljes erőt igényel. Rengeteg feladat várna még rám, 68. évembe léptem, nem tudom, mennyi időt és erőt kapok még az Úristentől.

„Minden időmet a múzeumi munkának szenteltem”

*A nyolcvanesztendős
Molnár Istvánnal
beszélget Fodor Ferenc*

„Székelykeresztúr nagyközség, címzetes város, egészen különleges helyet foglal el az erdélyi városok kulturális életében. Mint azt már aranybetűkkel följegyeztük, ez az alig 5000 lakosú kisváros több könyvet fogyasztott a könyvnapok alkalmával, mint a nagy erdélyi városok, most pedig, mint értesültünk, egy lelkes tanár vezetésével a diákság szervez egy egészen nagyszabású intézményt: »néprajzi és népiségkutató múzeumot«” – írta a Szabad Szó 1946. szeptember 2-i számában. A lelkes tanár – Molnár István – 1990. december 17-én ünnepelte 80. születésnapját. Székelykeresztúri lakásán arra kértem, hogy önmagáról és a keresztúri múzeum történetéről meséljen.

1910-ben születtem Gordoson, az akkori Udvarhely megye szélén. Néhány hónap múlva édesapámat, mint lelkészt, áthelyezték ide a Keresztúr melletti Újszékelyre, s ott éltem velük 1915-ig, mikor szegény befejezte az életét. Akkor nagyapámhoz, aki szintén lelkész volt, kerültem haza a közeli Ravába, és gyermekéveimet, elemi iskoláimat ott végeztem. Ez a falusi élet, amely különösen abban a peremterületen lévő faluban volt jellemző, nagy hatással volt egész további életemre. Együtt éltem a falu népével, fiataljaival. A gyerekekkel játszottam, együtt jártam velük a fonóba, a vasárnapi táncokba, és együtt dolgoztunk a mezőn is. A nép életével való közvetlen kapcsolatom tehát megszabta azt az utat, amelyiken aztán később, középiskolás koromban, tanáraimtól kapott útmutatás alapján sikerült továbblépnem.

• *Hol járt középiskolába?*

Itt Keresztúron az 1793-ban alapított unitárius kollégiumban, ahova 1922-ben kerültem. Olyan jellegzetes nevelő intézménye volt ez a környéknek, amely párját ritkítja. Kitűnő tanárai szívvel-lélekkel azon igyekeztek, hogy ennek a vidéknek a székely gyermeke valahogy előbbre jusson. Hatásuk alatt sikerült többet, mélyebben magamba szívnom azokból a népi hagyományokból, amelyek körülvették az iskolát és amelybe irányítottak tanáraim. Közülük elsősorban Nagy Lajost szeretném megemlíteni, aki rajz- és testnevelő tanár volt, de a népművészetnek a szerelme. Rajzszeretárába összegyűjtötte a vidék népművészeti tárgyait és rajzórákon ezeket rajzoltuk, ezekről mesélt és csöppögtette belénk a népművészet szeretetét. Vagy a történelemtanárnk: Szentmártoni Kálmán, a magyar irodalom szakos tanárunk: Peter Lajos, a természettudományok doktora: dr. Szolga Ferenc – mind olyan hatással voltak rám, hogy a későbbi életpályámat meghatározták. Igen érdekes nevelési módszer alakult ki itt, a középiskolában. Nagy Lajos bácsi, korát megelőzve bevezette a politechnikai oktatást, ami azt jelentette, hogy egy iskolai asztalosműhelyt állított fel, ahol a szerkezeti rajzokat ő tanította, a gyakorlati munkát pedig két bejáró mester. Három éven keresztül rajzok voltak. Délután minden szabad időnkot ott töltöttük. ezt csak azért említettem, hogy később, amikor a múzeum szervezését megkezdtem, az összes asztalosmunkát én terveztem, és ennek nyomán készítették el az üzemek a megfelelő bútorzatot.

1930-ban iratkoztam be a kolozsvári tudományegyetemre, ahol a földrajz, történelem szakot választottam, s a néprajz szakot fakultatív tárgyként hallgattam. Ezen az úton jutottam el a diplomám megszerzéséig, és a diploma megszerzése után hazahívtak ide tanárnak.

• *Az egyetlen volt alkalma néprajzi tanulmányai során gyűjtőmunkát folytatni?*

Egyetem éveim alatt is foglalkoztam ezzel. Bányai János, az udvarhelyi geológus – a Székelység folyóirat szerkesztője – támogatott minket, fiatalokat és biztatott a gyűjtőmunkára. A népi építkezés tanulmányozására buzdított. A gyűjtés nekem mindig szívügyem volt, nem tudtam elmenni egy olyan kallódó tárgy mellett, amelyik néprajzi szempontból érdekes volt, szükséges volt, azt ne gyűjtöttem volna. Azután visszakerülve ide tanárnak, a volt tanáraimmal együtt álmództunk arról, hogy valamikor Keresztúrnak létesítsünk egy múzeumot. Azonban jöttek a nehézségek, a második világháború előtti nehéz évek, nem volt lehetőség erre. S azután jött maga a háború, a front, s az onnan való szerencsés megszabadulás, s amikor 1945-ben hazakerültem, látva a sok pusztítást, ami különösen a népi értékeket sújtotta, elhatároztam, hogy megpróbálom a régi álmot valóra váltani. Mindenekelőtt felhívtam a lakosság figyelmét arra, hogy ne engedje ezeket lepusztulni, hiszen minden egyes tárgy népeletünk jelentős dokumentuma. A gimnáziumban megértésre talált tervem. Támogatóm volt az akkor már nyugdíjba készülő Nagy Lajos bácsi, s a gyerekekkel napokon, heteken keresztül tárgyaltuk, miképpen lehetne ezt a múzeumot létrehozni. A lelkesedés megvolt, kulturális csoportokat szerveztünk, ezekkel jártuk a falvakat. Szombaton délután mindig elmentünk egy-egy kis műsorrall, este megtartottuk a műsort, felhívtuk a figyelmet, miért vagyunk ott, és másnap megindult a gyűjtés. Ott a falon látszik Márkus Bandi karikatúrája, amit rólam készített, amint egy-egy gyűjtés után jövünk haza. Ott a tetején van egy rossz motorbicikli, ami olyan rossz volt, hogy rendszerint mire haza kellett jönni, akkorra úgy elromlott, hogy az is a szekér tetejére került. Megható volt ez a lelkesedés, amivel megértették és segítették a munkát az első osztályostól a nyolcadikosig. Az anyag gyűlt, szükség volt valamilyen hivatalos kezdetre is. Az iskola felekezeti iskola volt, így az egyházi főhatósághoz fordultunk: engedélyezze, hogy a gimnázium épületében egy népművészeti gyűjteményt hozzunk létre. Helyiségnek a tornaterem karzatát és a hozzá vezető folyosórészt szándékoztunk megkapni. A főhatóság engedélyezte, az én anyagi felelősségemre, s ekkor kezdődtek azután az anyagi gondok.

• *Kellett fizetni a tárgyakért?*

Akkor nem. Az anyagi gondot nem a tárgyak beszerzése jelentette, hanem az, hogy a helyiséget át tudjuk alakítani, alkalmas legyen kiállítás rendezésére. A kicsi diákok osztályonként bizottságokat alakítottak. Névsort állítottak fel és ki-ki megajánlotta a maga kicsi zsebpénzéből azt a néhány lejt, amivel hozzájárul a létesítendő iskolai múzeumhoz. Akinek nem volt még az az aprópénze sem, az reggelenként az iskolába jövet egy téglát, egy darab vasat, szeget hozott, úgyhogy a város lakói már kezdet kezdetén észrevették, hogy valami készül a gimnáziumban. Megvannak most is azok a dokumentumok, ahol ezek a kicsi aláírások szerepelnek – közöttük Szabó Gyula íróé, Fodor Lászlóé, Borbát Károlyé és a többieké –, hogy ki mit ajánlott fel a létesítendő múzeumra. Megkezdődött a munka, gyűltek az adományok, ami elég volt ahhoz, hogy az iskola tervezett részét szükség szerint át tudjuk alakítani. Jöttek segíteni a város iparosai, asztalosok, kőművesek, akik munkadíj felszámítása nélkül, lelkesen támogatták az iskola kezdeményezését. A keresztúri múzeumnak tehát itt volt a csírája. 1945–1946-ban megismétlődött az az összefogás, ami 1793-ban létrehozta a székykeresztúri gimnáziumot. Mert ezt a gimnáziumot Keresztúr és vidékének népe – a Nyikó mente, a Gagy mente, a Küküllő középső folyása, a Homoródok vidékének a népe – adta össze, hordta össze kőben, fában, homokban, mészben. 1945-ben kicsiben, de ugyanettől a szellemtől indítatva kezdődött meg a keresztúri múzeum létesítése.

1946 őszén megnyithattuk az első kiállítási termet a gimnázium épületében. Ezzel megkezdődött a keresztúri múzeum életében az első szakasz, ami 1948-ig tartott, az iskolák államosításáig. Ekkor nagyon megnövekedett a tanulólétszám, szükség volt minden helyiségre. Mivel már nem is ott tanítottam, felszólítást kaptam, hogy a múzeumi célra lefoglalt területet adjuk át az iskolának. Ekkor fordultam a városi szervekhez, és sikerült a néptanács hozzájárulásával egy üzlethelyiséget kapnom. És hogy valami anyagi háttere is legyen, az akkor alakult úgynevezett Népi Athenaeum égisze alá helyezték a múzeum szervezését.

• *Miért kellett elhagynia a gimnáziumot?*

A gimnázium felekezeti iskola volt, és az államosítás után – természetesen az elvek szerint – nem maradhattunk ott, áthelyeztek a tanítóképzőbe. A tanítóképző tanári karát viszont jórészt áthelyezték a gimnáziumba.

A múzeum szervezési munkája azért nem maradt el, mert most már a képzős diákok segítségével folytattuk tovább a gyűjtést. A képző és a városi iparosok – ugyanúgy, mint az első szakaszban – segítettek munkával, anyaggal, a különböző szervezetek anyagi támogatással – hol pénzzel, hol nyersanyaggal. Végezetül sikerült múzeumi kiállítás céljára alkalmassá

tenni ezt az üzlethelyiséget. Itt rendeztük be a már bővítettebb – nemcsak népművészeti, hanem néprajzi jellegű – kiállítást is. A kiállítóterület nőtt, a kaszinóhoz tartozó kicsi helyiséget is megkaptuk irodának, a padlást pedig egyelőre raktárnak használtuk. Tovább folytatódott a munka ekkor már feleségem közreműködésével is, és mintegy másfél év múlva megnyitottuk az újabb kiállítást.

• *Mikor nősült meg?*

Amikor idekerültem Keresztúrra tanárnak. A feleségem idevaló volt, az ő segítségével nélkül ez a múzeum nem indulhatott volna el olyan eredményesen. Hiszen a személyzeti keret bővítésére nem volt anyagi lehetőség. Az első öt-hat évben teljesen önkéntes munkavállalással voltam a múzeum szervezője. Mikor a rajoni hatóságok látták, hogy kezd eredmény mutatkozni, akkor egy úgynevezett anyagkezelői állást létesítettek és erre engem neveztek ki.

A gyűjtőmunka során felduzzadt a néprajzi anyag és mellette a történeti anyag is, mert a sepsiszentgyörgyi múzeummal – Székely Zoltánnal – együttműködve már 1947-ben megkezdtek a környék régészeti telepeinek a feltárását. Az anyag gyűlt, gondoskodni kellett arról, hogy a kiállítás is bővíthessen. Szerencsére akkor még olyan volt a politikai légkör, hogy nagyon szépen tudunk dolgozni. Ez kiviláglik különösen a múzeum szervezésének harmadik szakaszában. Amikor a felettesek meggyőződtek arról, hogy a gyűjtemény megérdemli a múzeumbővítést, az országos hatósághoz fordultak. Ennek eredményeképpen százezer lejt kaptunk a kaszinó megvásárlásához. Volt egy olyan kedves főigazgató – Ion Pasa –, aki szívvel-lélekkel a múzeumhálózat bővítéséért kardoskodott. Így vált lehetővé az, hogy ezen a területen négy múzeum keletkezett. Volt egyszer a mag, a Haas Rudolf által alapított udvarhelyi, majd keresztúri, a gyergyói és a csíkszeredai múzeum. Mikor sikerült az épületet rendbe hozni, berendeztük a néprajzi kiállítást. Társadalmi szükségként merült fel, hogy a múzeum tájmúzeummá váljon, mutassa be a vidék természetvilágát, történelmét, népeletét. Így a néprajzi kiállítás után megnyitottuk a történelmi kiállítást és végül 1960-ban a természetrajzi kiállítást is.

A tájmúzeum megkívánta, hogy egy szabadtéri néprajzi részleget is próbáljunk felállítani. Ennek az első lépése volt a kecseti székely ház behozatala. Szívem vágya volt azoknak a népi ipari szerkezeteknek az összegyűjtése is, amelyek még megtalálhatók voltak itt vidékünkön. Megértve megmaradásuk jelentőségét, a tulajdonosok szívesen – jelképes árért – adták át a múzeumnak. Ezeknek a nagyméretű tárgyaknak az elhelyezéséhez szükség volt egy kiállítási csarnokra. Építkezésre nem volt pénzünk, de ilyen-olyan címen sikerült felépíteni, s ide elhelyeztük a csodálatosan szép népi ipari szerkezeteket. Azután ehhez jött a század elején megjelent gyári gépek gyűjtése és kiállítása. Ilyenek például a kézzel hajtott cséplőgép, a lovas cséplőgép és ehhez hasonlók.

Mielőtt nyugdíjba mentem, megpróbáltam egy kicsit lendíteni a múzeum anyagi helyzetén. Fazekas János, egykori tanítványom akkor még miniszter volt, hozzá fordultam. Pontosan egy hónapra kaptam egy levelet a megyei néptanáctól. Nagyon szépen köszönik, hogy én nyugdíjba menetelemkor is gondolkodom további fejlesztésére és felhívtam a figyelmet annak szükségességére, s hogy ennek nyomán Fazekas János javaslatára a megyei pártbizottság több millió lejes beruházással fogja segíteni a keresztúri múzeum továbbfejlesztését.

• *A gyakorlati munka mellett jutott-e idő a tudományos munkára?*

Ellopott időkből. A sok terepjárás, az adminisztráció – hiszen mindenről nyilvántartást, jelentést kellett készíteni, munkatervet, havi elszámolást –, rengeteg adminisztratív munka volt, nem is tudtam volna végezni, ha szegény feleségem nem segít. Jöttek azután az ásatások, gyűjtőutakra kellett menni, úgyhogy lopva-lopva, amikor volt valamennyi időm, akkor próbáltam néhány dolgozatot megírni, amik leginkább a sepsiszentgyörgyi Alutában jelentek meg, vagy más múzeumok évkönyveiben. Magyarországon is jelentek meg írásaim, kezdetben magában az Ethnographiában is, a Néprajzi Közleményekben, aztán folyóiratokban: itt a Művelődésben, a Keresztény Magvetőben, különböző népszerűítő cikkek a napilapokban. Úgyhogy évekig nem voltam szabadságon, mert minden időmet a múzeumi munkának szenteltem.

• *Miből doktorált?*

Disszertációm témája az Alsó-Nyikó mente gazdasági életének a fejlődése volt egészen 1945-ig.

• *A székelykeresztúri múzeum milyen kiadványokat adott ki?*

Csak a huszonöt éves évfordulóra szerkesztett emlékkönyvet sikerült megvalósítani, nagy nehézségek árán, valamint a csíki Népi Alkotások Házával együtt a Sóvidéki keresztiszemekek és a Lőporszaruk című kötetet. Más önálló kiadványra nem volt lehetőségünk. Fülöp

Lajos mindent megtett azért, hogy a megyei múzeumok második kötetét – az Acta Hargitensiait létre lehessen hozni, de sajnos nem lehetett, s ha lehetett volna is, csakis román nyelven.

• *Hogyan telnek a nyugdíjasévek?*

Tíz éve végzek múzeumi munkát egyházi területen. Tudniillik a székelyudvarhelyi és székelykeresztúri unitárius egyházközségnek – negyven egyházközségnek – a köri felügyelő gondnoka vagyok, világi részről. Ez azt jelenti, hogy az esperessel és az egyházi körjegyzővel minden évben meg kell vizsgálni az egyházközség életét. Ilyenkor mindig van egy kis ünnepi templomozás, ahol én a falu történetéből tartok egy kicsi előadást, felelevenítve az ősök cselekedeteit, hangsúlyozva az otthon maradás jelentőségét, a szülőföld szeretetének fontosságát. Azért vállaltam el ezt a felügyelő gondnokságot, hogy közvetlenebb kapcsolatot tudjak tartani a néppel. Nem volt könnyű, mert mindig követtek, illő helyen minden megmozdulásomnak megvolt a nyoma. Szerencsére sikerült úgy átvészelnem ezt az időszakot, hogy különösebb baj nem történt. Összegyűjtöttük a régi iratokat, azok szépen elrejtődtek, most már azt hiszem, elő lehet őket venni.

Ma is be-bejárom a múzeumba, de gyűjtőmunkát már nem folytatom. A jegyzetanyagom akkora, hogy még egy élet kellene a feldolgozásához. Ezekből szeretnék még 2–3 témát megírni. Az egyik, amit már említettem is, a Nyikó menti mezőgazdálkodás fejlődése, a másik a hargitai pásztorkodás, a harmadik egy távolabbi területről, Háromszékről, a csernátoni patakalmok kismonográfiája lenne. Ott egy tizenöt kilométeres szakaszon negyvenöt kicsi patakmalom volt egymás alatt. Nagyon izgalmas téma, az anyag össze van gyűjtve jegyzetben, rajzban, fényképekben, csak ember legyen, aki összerázza.

• *Hogy ezek a kötetek megjelenhessenek, kívánok Pista bácsinak 80. születésnapján még nagyon sok boldog, egészségesben eltöltendő esztendőt!*

Ferences atyák örökében

*Gergely István csíksomlyói plébánossal
beszélget Beke György*

Szék község neve ismerős minden magyar számára, Erdélyben és az anyaországban. Akik soha nem jártak arra, azok is tudnak augusztusi „búcsújáról”, meg fiataljainak táncrendjéről. Minden erdélyi útikalauz elmondja Székről, hogy az utolsó tatárbetörés során hatszáz magyar férfit hajtottak innen rabságba. A tragikus esemény augusztus 24-re, Szent Bertalan napjára esett. A közeli nádasokban elrejtőzött akkori túlélők megfogadták, hogy ezen a napon minden esztendőben kétszeri istentisztelettel és böjttel emlékeznek, megbocsátást könyörögve Istentől bűneikért, és oltalmat, hogy többé ne szakadjon rájuk ilyen irtózatos csapás. Szék népének nagy többsége református, vallásuk nem ismeri a böjtölést, de a lakosság ezt saját elhatározásából, őseinek parancsára szigorúbban tartja, mintha törvényben lenne előírva.

Tart ez a „búcsú” és szigorú önmegtartóztatás századok óta, csendben és hosszú ideig szinte titokban. Szék magyar „szigetfalu” a román tengerben, a Mezőség északi peremén. Hiába volt városi rangja valaha, s bányásztak itt sót egészen a XVIII. századig, az országút messze elkerüli, vasút nem halad át rajta, román falucsukák fogták közre, és csak Szamosújváron át lehet megközelíteni autóval, elhanyagolt, kátyús úton vagy egy dombtetőn át, gyalogszerrrel, Bonchida vasútállomástól.

Itt épségben megmaradtak a helyi hagyományok, népszokások, köztük a „búcsú” lélekfeszítő napja, érintetlenül megőrződött a sajátosság népviselet. Ennek elhagyását is – állítólag – őseik parancsa tiltja. Így aztán a székiek jó évszázada javarészt a közeli-távolabbi városokban keresik a kenyerüket, Szamosújváron, Désen és főként Kolozsváron, cselédnyként, telepi és gyári munkásként, de az otthoni ruhát hordják a városi kavargásban is, és augusztus 24-én a távoli tájakra elkerült székiek is mind hazatérnek, emlékezni, ünnepelni.

Erdélyi magyarságunk nagy szorongatattása, a hetven esztendőös román uralom és annak is eddig legkegyetlenebb korszaka, a Ceausescu-diktatúra idején ösztönösen érezte meg a szék „búcsú” megtartó erejét. Most nem végigviharzó tatárjárás szakadt a magyarságra, hanem hosszú, sötét lelki éjszaka, a nyelv, a hit, a hagyományok tiltása, üldözése. Kolozsváron, a Mezőségen, Dél-Erdélyben ösztönösen visszazétek a történelembe, példát keresve a megmaradásra, és a magyarság felfedezte magának Szék ünnepét. Augusztus 24-én mind nagyobb tömegek kezdtek el